

Forskningsetiske dilemmaer – til dilemmatrening

Forskningens og forskerens uavhengighet

1 Forskeren kan bli forsøkt brukt som brikke i interessekonflikt, omdømmet står på spill

Bakgrunn

I et BIA-kompetanseprosjekt for næringslivet, krever Forskningsrådet samarbeid med og finansiering fra bedriftene. Vårt Institutt er invitert med i søknadsutvikling av prosjektledende institusjon. Underveis i prosjektutviklingsfasen, kobler Vårt Institutt seg fra prosjektet pga uoverensstemmelse med prosjektledende institusjon om rolle og kunnskapsbidrag i prosjektet, Vårt Institutt ønsker bl.a. ansvar for en egen arbeidspakke som går på deres forskningsområde. Etter at søknaden får tilslag i NFR, blir industripartner klar over at Vårt Institutt ikke lener er partner, slik som da de gikk inn i prosjektet, og signaliserer at de vil trekke seg fra prosjektet hvis ikke Vårt Institutt blir medlem av konsortiet, slik som forespeilet.

Tekst i dialogform:

A: Jeg er invitert med i et BIA-prosjekt, men føler meg utilpass.

B: Hvorfor det?

A: Dette er et prosjekt vi var involvert i tidlig i planleggingsfasen, men ble ikke tatt med i det endelige prosjektkonsortiet. Nå har industripartnerne gitt melding om at de krever at vi igjen blir med i prosjektet. De har også meninger om temaer og problemstillinger vi skal forske på. Jeg er bekymret for at det kan gi inntrykk av at forskningen blir for sterkt påvirket av industripartnerne interesser.

C: Men det er vel nettopp vår unike fagkompetanse og forskningserfaring de ønsker å få med i prosjektet – og forskningen er vel fortsatt fri?

A: Joda, men samtidig som industripartnerne har kunnskapen om hvilke forskningsbehov industrien har, bidrar de jo betydelig til finansieringen. Det er jo et miljømessige kontroversielt tema prosjektet skal forske på. Hva om det nå kan oppfattes som at industriens krav vil påvirke forskningsresultatene?

B: Men resultatene er vel ikke gitt på forhånd? Et prosjekt som dette kan vel like gjerne resultere i kunnskap som er negative for industrien?

A: Nettopp. Det er helt avgjørende at forskningen er objektiv og uavhengig av ulike interesser, og forskningsresultatene er tilgjengelige for alle. Men det at jeg blir inkludert i konsortiet etter harde forhandlinger i konsortiet underveis kan bety at det framstår som prosjektet er styrt av industrien og at de forventer resultater som er positive for dem.

Hva bør forsker A gjøre?

1. Takke nei til invitasjonen
2. Diskutere problemstillingen med sin forskningsleder og be henne delta i dialogen videre
3. Diskutere bekymringen med industripartneren og de andre forskerne i prosjektet, og vurdere deltakelse etter en avklaring om premisser

4. Bli med i prosjektet, og samtidig være tydelige overfor industripartnerne at forskingsbidraget i prosjektet skal være objektiv og uavhengig, og at alle resultater fra prosjektet skal offentliggjøres

Noen refleksjoner

At industrien bidrar til finansieringen av et prosjekt der de har både interesser og kunnskap om virksomheten som er helt nødvendig å bringe inn i prosjektet, er et av poengene bak NFRs BIA-programmer. Det er et godt virkemiddel for denne type samarbeid mellom forskingsinstitusjoner og næringsliv. Samtidig er det viktig å få frem at innholdet og metoder i denne type prosjektet er formulert av forskningsinstitusjonene og at alle konklusjoner vil bli basert på de vitenskapelige resultatene som oppnås i løpet av prosjektet.

Å inkludere industripartnerne kan være en måte å ansvarliggjøre industrien på; industrien bidrar med finansiering og relevant kunnskap for å utvikle kunnskap om miljøkonsekvenser, slik at de i neste omgang kan ta hensyn til slike effekter i sin næringsutvikling. Prosjekter med høy grad av verdi- og interessekonflikt får fort bred dekning i media og følgelig et krav om utstrakt åpenhet. Det kan også inkludere åpenhet rundt forhandlinger som vanligvis er unntatt disse kravene.

Det er ikke uvanlig at det oppstår konflikt mellom utnyttning og bevaring av naturressurser og uenighet om miljøpåvirkningen. All næringsutvikling vil ha et miljømessig fotavtrykk, og det er avgjørende å ha best mulig kunnskap om miljøkonsekvenser slik at næringsvirksomheter i størst mulig grad kan ta hensyn til miljøet.

Miljøinstituttens samfunnsoppdrag er å bidra med forskning av høy kvalitet og relevans til anvendelse i næringsliv, forvaltning og i samfunnet for øvrig. Selv om det i perioder med mye negativ medieoppmerksomhet kan oppleves som svært belastende å stå ansvarlig for oppdrag, er det en viktig del av samfunnsoppdraget å bidra til at næringsvirksomhet i størst mulig grad tar hensyn til miljøet.

2. Forskeren blir tillagt motiver og forskningens uavhengighet trekkes i tvil

Bakgrunn

En industribedrift i et lokalmiljø har vokst til å bli hjørnesteinsbedrift i bygda. Bedriften driver etter konsesjon fra miljømyndighetene og anklages samtidig for miljøforurensing fra grupperinger i lokalmiljøet. Statlige miljømyndigheter har pålagt bedriften systematisk miljøovervåking og utslippsdokumentasjon. Vårt Institutt har oppdraget med miljøovervåking for bedriften etter betingelser gitt av miljømyndighetene. Vårt Institutt anklages av lokale kritikere for å ha bindinger til industribedriften og at miljøovervåkingen ikke holder god nok kvalitet. Media er aktive i saken.

Forslag til dialog:

A: Naboene til en bedrift som jeg utfører et miljøovervåkningsoppdrag for har kommet med kritikk av arbeidet mitt i media.

B: Hva sier de?

A: At min institusjon er «kjøpt og betalt» og at resultatene og rapportene vi leverer består av det oppdragsgiveren ønsker at vi skal skrive.

C: Er kritikken saklig?

A: Kritikken bærer preg av den langvarige konflikten bedriften har hatt med naboene. De har også vært i retten sammen i den konflikten. Naboene tapte saken.

B: Men det er vel en sak mellom bedriften og naboene og ikke noe du trenger å bry deg om?

A: Jo, men etter å ha tapt i retten går naboene nå etter min faglige integritet og innholdet i mine rapporter. De viser også til fagfolk som gjør andre vurderinger, men som selvsagt ikke er basert på våre målinger. Det er belastende både for min institusjon og meg personlig.

C: Har du svart på kritikken?

A: Ja, flere ganger. Men det er vanskelig å få gehør for våre resultater i media, og jeg har verken prosjekttimer nok eller energi til å svare på det jeg oppfatter som usakligheter. Jeg opplever at pressen har tatt «offerets rolle», dvs. støtter naboen syn. Jeg når ikke gjennom med våre analyser.

B: Hva sier bedriften da?

A: Bedriften har bedt om den overvåkingen som de er pålagt av myndighetene å gjøre, og i tillegg har de utført undersøkelser som går ut over dette – etter vårt faglige råd. De viser ellers til våre rapporter.

C: Har du snakket med oppdragsgiver underveis om innholdet i rapporten?

A: Jeg har jo diskutert det, men rapporten er skrevet basert på våre målinger og er uavhengig av om de liker innholdet eller ei. Jeg lurer på om «oppdragsforskning» og «miljøovervåking» er begreper verken naboene eller pressen forstår hva egentlig innebærer.

Hva bør forsker A gjøre?

1. Ikke bry seg med medieoppslagene og fortsette å gjennomføre overvåkningsoppdraget etter anerkjent metode og i samsvar med miljømyndighetens krav
2. Kontakte sin overordnede og avklare om kritikken skal imøtegås, ev av hvem
3. Etter dialog med sin forskningsleder si fra seg fra oppdraget da det kan sette forsker og institusjon i et dårlig lys
4. I dialog med oppdragsgiver og prosjektleder sørge for at det settes av prosjekttimer til en kommunikasjonsstrategi og håndtering av media

Noen refleksjoner:

Samspillet mellom menneske og miljø kan være komplekst og utfordrende, og det oppstår ofte konflikt mellom utnyttelse og bevaring av naturressurser og uenighet om miljøpåvirkningene. Forskning eller miljøovervåking knyttet til kontroversiell næringsvirksomhet, f.eks. gjenvinning av utrangerte offshoreinstallasjoner, mineralutvinning eller annen potensielt forurensende industrivirksomhet, skaper ofte stort engasjement og uenighet mellom ulike interessenter. Debatten om miljøpåvirkninger er viktig både ut fra et økologisk og samfunnsmessig perspektiv. Det er dog viktig at debatten føres på riktige premisser og med korrekt kunnskapsgrunnlag.

Selvstendige og uavhengige forskningsinstitutter er avhengig av tillit både hos oppdragsgivere, samarbeidspartnere og samfunnet for øvrig. Kunnskap blir ikke til i et vakuum, og overvåking for industrien blir nødvendigvis til i et samspill mellom myndighet, bedrift og utførende konsulent. I alle slike oppdrag er det en risiko for at utenforstående kan oppfatte det som om oppdragstaker gjennom dette samspillet kan legge føringer på resultatene som formidles og hvilke konklusjoner som trekkes.

Media er ofte aktive i å synliggjøre sterke meninger og følelser knyttet til næringsvirksomhet basert på naturressurser. Det kan være krevende, selv for de beste og mest erfarne fagfolk, å nå frem med helt presise uttalelser på møter eller i intervju situasjoner der temperaturen kan være høy og temaet vanskelig. Iblant kan referenten også ha en annen agenda enn å gjengi korrekt og fullstendig hva det var vedkommende forsker prøvde å formidle. Ikke bare innenfor miljøproblematikk, men innenfor alle samfunnsområder er mye usikkert. Enhver forvaltning skjer derfor under usikkerhet, og et viktig spørsmål er hvor stor usikkerheten kan være når forvalterne skal ta beslutninger. All næringsutvikling vil ha et miljømessig fotavtrykk, og det er avgjørende å ha best mulig kunnskap om miljøkonsekvenser slik at næringsvirksomheter i størst mulig grad kan ta hensyn til miljøet.

3. Oppdragsgiver forventer at forskeren tilpasser publiseringstidspunkt til kommersielle hensyn

Case:

Resarcher A has several projects funded by a major company, Apple Rot. In a new 5-million NOK project, Apple Rot sends her a contract. One of the contract points reads: "The Client (we) can within 30 days after having been presented a manuscript ask that the manuscript be changed after an objective consideration of the rights to commercialize the project results. If the parts cannot agree on a common text, then the publication of results must be postponed by a maximum of 24 months so that the Client can secure their commercial interest."

How should she respond to this point in the contract from Apple Rot?

1. Avvise kontraktsformularet og risikere at kontrakten blir kansellert – forskerens frihet er viktigere
2. Signere kontrakten. Et 5 mill NOK prosjekt er for viktig til å ri kjepphester. Og de blir sikkert enig om en tekst når den tid kommer.
3. Stryke punktet om å bli enig om en felles tekst. Akseptere prinsippet om utsettelse på publisering, men forsøke å forhandle fra 24 mnd til 12 mnd utsettelse. Da beholder hun sin forskerfrihet og kan ikke utsettes for press fra oppdragsgiver på innholdet i publiseringen.
4. Diskuterer med sin leder hva som er akseptable vilkår. Har instituttet gjort seg for avhengig av denne oppdragsgiveren?
5. Be forskningsleder om å etablere en policy i standardkontrakten som løser problemstillinger om konkurranseklausul og publiseringsutsettelse.

4 For research leaders: Researcher's professional commitment develops political engagement

Background

An important researcher in your research group, Joan Jett, is specialist on climate change. Joan has given many interviews to the press on the subject. In her statements to the press and in social media, you have noticed that she has slowly drifted from only talking about facts (*this is...*) to also giving advices (*this should be...*) and expressing personal opinion (*I believe...*). After some time, her rhetoric take a direction towards complaining about the lack of political will of action (*they must be ignorant not to realize...*) and in her spare time starting a campaign against fossil fuels (*keep it in the ground*). Shortly after, a representative from the industry and a client, Johnny Glitter, contacts you and expresses concern about the “loose cannon” in my research group. Johnny strongly encourages you to have a serious conversation with Joan.

Hva bør forskningslederen gjøre?

1. Hvordan svarer du Johnny Glitter?
 - a. Avviser problemstillingen, mine forskere har stor frihet til å uttale seg og engasjere seg privat, det påvirker ikke forskningen deres
 - b. Anerkjenner bekymringen hans, men forsøker å overbevise ham om at dette håndterer vi, forskningen påvirkes ikke av privat engasjement
2. Hvordan reagerer du overfor Joan? Hvorfor?
 - a. Gir ingen reaksjon. Alle mennesker har rett til å engasjere seg og uttale seg som privatpersoner, det har ikke arbeidsgiver noe med. Tvert imot, hennes kunnskap genererer samfunnsengasjement, det er positivt.
 - b. Tar en prat med Joan og ber henne reflektere over rollene sine. Kan hun fortsette å forske på et område og samtidig være politisk aktivist på det samme området? Hvordan påvirkes hennes faglige objektivitet? Hvordan virker det at hun i den ene sammenhengen påberoper seg forskningsmetodikk og dokumentasjon og den andre sammenhengen bruker en politisk retorikk? Hvordan påvirkes tilliten fra omverdenen til hennes forskning? Til instituttet som helhet?
 - c. Ber Joan velge mellom å forske på klimaendringer og være privat aktivist på det samme området. Hennes private politiske engasjement svekker tilliten til forskningen som hun og hennes kollegaer utøver. Hun må velge mellom rollene, de er ikke forenlige.

5 Private interesser utfordrer forskningens troverdighet og forskerens frihet

Bakgrunn

Vårt Institutt er et oppdragsinstitutt som bl.a. forsker på laksens økologi, bl.a. lakselus og utvikling i villaksstammer. For ett år siden startet en ung, entusiastisk og dyktig forsker på dette tema, som også er opptatt av laksens levekår i fritiden, bl.a. som laksefisker

Dialog

Forsker A: Jeg har blitt spurt av NRK om å gjøre et intervju om villaks, nærmere bestemt om hvorfor villaksstammene er i tilbakegang. Jeg regner med at det er resultatene som indikerer at tilbakegangen er knyttet til spredning av lakselus fra oppdrettsanlegg de er interessert i å lage noe på. Men jeg er litt usikker -.

Forsker B: Så kult! Hvorfor er du usikker – det er ikke hver dag du får mulighet til å profilere forskningen din på NRK!

Forsker A: Jeg er jo også lidenskapelig laksefisker og fluebinder, og aktiv i det lokale Jakt- og fiskelaget.

Forsker B: So what? Det har ikke noe med forskningen dine å gjøre?

Forsker A: Nei jeg tenker heller ikke det, men jeg informerte forskningsleder Bjørn. Han ba meg ikke å være tydelig på at lakselus fra oppdrettsanleggene kan være del av årsaken til nedgangen i villaksstammene. Han mente at mine faglige vurderinger være preget av at jeg driver med laksefiske, at jeg ikke greier å gjøre objektive vurderinger av datagrunnlaget. Eller i alle fall at jeg kan oppfattes som forutinntatt av oppdrettsnæringen. Og de er jo viktige oppdragsgivere for hele instituttet.

Forsker B: Men det handler vel ikke om at du er laksefisker? Forskningsresultatene er jo tydelige uansett, det vet vel Bjørn? Hva gjør du nå da?

Forsker A: Jeg mener jeg skiller privatinteresser og forskningen. Men det er klart, det er ikke sikkert at oppdrettsnæringen er trygg på det. Eller kanskje de bare ikke vil bli assosiert med noen som gir dem dårlig publisitet i form av koblingen til lakselus og villaksstammen. Og de er jo viktige oppdragsgivere for oss, så klart -.

Forsker B: Men kan du la være å fortelle hva forskningsresultatene viser, er det riktig? Eller vil du si nei til intervjuet?

Forsker A: Jeg vet ikke - .

Hvordan ville du håndtere denne situasjonen?

1. Avvise intervjuet, din forskningsleder (som ikke er laksefisker) kan fortelle om forskningsresultatene
2. Avvise intervjuet, anbefale at en av samarbeidspartene i forskningen, utenfor instituttet, din kan fortelle enda bedre om resultatene.
3. Gi intervju, men være pinlig nøyaktig i omtale av forskningsresultater og dokumentasjon, ikke gå inn på small-talk omkring
4. Slutt med laksefiske så lenge du arbeider med forskning på økologien til laks
5. Ta en samtale med forskningslederen din om hvordan, og av hvem, forskningsresultater som kan være upopulære hos oppdragsgiver skal kommuniseres til omverdenen, ut over vitenskapelig publisering. Be om at løsningen blir forankret i instituttets etiske retningslinjer.

6 Misbruk av faglig autoritet i forfatterskap

Bakgrunn

Du er prosjektleder og post-doc i et prosjekt finansiert av Forskningsrådet. Din tidligere PhD veileder er også med i prosjektet. Han er en velrennomert professor og blant verdens fremste på feltet. Du er mer eller mindre avhengig av godt samarbeid med ham for å utvikle deg videre, ikke minst er hans anbefalinger avgjørende for deltagelse i internasjonalt samarbeid.

Dialog:

Forsker A: Jeg holder på å avslutte bearbeidingen av en artikkel som jeg har fått antatt, tenkte jeg skulle få sendt den inn i løpet av uka.

Forsker B: Så bra! Den har du jobbet lenge med, men du høres betenkt ut?

Forsker A: Ja – du vet professor Ozzy, som var veileder på PhD'en min og er den mest fremtredende kapasiteten på dette feltet?

Forsker B: Så klart, han er jo verdenskjent på området. Han har vært med i prosjektet ditt også, stemmer ikke det?

Forsker A: Jo, men på denne artikkelen har jeg ikke satt ham på forfatterlista, etter som jeg tenker at han ikke har bidratt i vesentlig grad, bare litt i designfasen og i noen kaffepausediskusjoner. Det tenker jeg ikke er tilstrekkelig til å bli satt opp som forfatter.

Forsker B: Greit nok, men hvorfor er du da betenkt?

Forsker A: Han sendte meg en epost i dag og er skikkelig sur. Ifølge ham har han opplevd fem ganger i sin karriere at han ikke har blitt ført på som medforfatter på publikasjoner hvor han skulle vært, og at nå vil det bli seks. Skikkelig sur.

Forsker B: Shit. Han er jo en kapasitet. Har du råd til å legge deg ut med ham?

Forsker A: Det stemmer. Det kan klart få følger for karrieren min videre, hvis jeg ikke får fortsette samarbeidet med ham -. Det er kanskje ikke så farlig om han står som medforfatter, han har jo vært inne initielt. Og det vil jo bare øke kred'en for artikkelen om hans navn står på forfatterlisten -.

Hva bør forsker A gjøre?

1. Føre Ozzy opp som medforfatter og prøve å reparere relasjonen slik at dere kan fortsette å samarbeide
2. Diskutere med forskningslederen sin hvordan han skal håndtere situasjonen uten å gå på akkord med retningslinjene for publisering
3. Vise til Vancouver-standarden og ta opp diskusjon med Ozzy om hva han mener er kriteriene for medforfatterskap, hva han ser som sitt bidrag relatert til internasjonale standarder for forfatterskap i publisering
4. Spør Forskningsrådet til råds, hvilke kriterier vil de anbefale at du benytter for medforfatterskap og i denne situasjonen spesielt

7 Forfatterskap og publisering

Forsker A: Jeg har et problem med en kollega fra en annen avdeling.

Forsker B: Hva dreier det seg om?

Forsker A: Han er misfornøyd med at han ikke ble med som forfatter på min seneste artikkel. Han hadde hjulpet med å ta ut data som jeg publiserte i artikkelen.

Forsker B: Kunne du ikke bare referere til den databasen som data er tatt fra?

Forsker A: Nei. Data er ikke lagt inn i databasen ennå. De er ikke helt ferdige med behandlingen av hele datasettet, så det er ennå ikke publisert.

Forsker B: Hadde din kollega mye arbeid med det?

Forsker A: Jeg vet ikke riktig... Han gjorde noe behandling av data for meg, men jeg er ikke klar over hvor mye arbeid det faktisk var. Jeg kjenner ikke selv så mye til teknikken.

Forsker B: Visste han at du hadde planer om å publisere det? Han ønsket kanskje selv å gjøre det?

Forsker A: Det kan tenkes. Men det er jo ikke hans data alene. Det er institusjonen som har bestemt at det skulle innsamles, og det blir offentlig tilgjengelig i databasen etterhvert.

Forsker B: Hva gjør du nå da?

Forsker A: Det er for sent å gjøre noe. Artikkelen er publisert, og jeg kan ikke tilføye en ekstra forfatter.

Hva bør forsker A gjøre, hvordan kunne situasjonen være unngått?

1. Spørre kollegaen når en er i tvil: Har kollegaen som hjelper selv planer om å bruke og eventuelt publisere data? Forventer vedkommende å bli med som forfatter for innsatsen sin?
2. Konferer med forskningsleder – er det riktig å sette vedkommende som medforfatter på artikkelen, gitt bidraget? Hva er instituttets praksis? Bli enige om hvordan ta opp med kollegaen.
3. Hva sier internasjonale standarder, for eksempel Vancouver-deklarasjonen? Be om at forfatterskap blir tydeliggjort i instituttets forskningsetiske retningslinjer.

8 Forfatterskap til vitenskapelige publikasjoner

Forsker H treffer verdensledende professor L på en konferanse, og siden de arbeider mye med de samme problemstillingene innleder de en samtale i en av pausene. (Samtalen er oversatt fra engelsk.)

Forsker H. Virkelig et strålende innlegg du holdt. Det er ikke ofte så mye viktig blir sagt på så kort tid i en så stor forsamling.

Professor L. Jeg har jo holdt på lenge, og vet hva som er forventet av meg. Sant og si holder jeg dette innlegget mer eller mindre uendret i mange sammenhenger rundt omkring i verden. Nytt publikum de fleste steder, og – som deg – alle synes innlegget er viktig.

Forsker H. Det er litt interessant at jeg akkurat nå er i ferd med å publisere resultater som langt på vei bygger opp under dine synspunkter. På en måte er det en forsterkning og utdypning av de hovedresultatene som er grunnlaget for ditt innlegg. Det er nesten slik at resultatene kunne vært dine....

Professor L. Interessant! Nå er det neppe oppsiktsvekkende at jeg har rett, men alle nye bekreftelser er nyttige...

Forsker H. Det vil helt sikkert være en fordel for faget om du kunne være med som forfatter på den kommende publikasjonen. Prosessen i tidsskriftredaksjonen går sikker raskere og mer smidig med deg på listen over forfattere. Vi kan rett og slett etablere en vinn-vinn-situasjon!

Professor L. Helt opplagt! Bare skriv meg på listen over forfattere, og sett meg opp som kontaktperson for redaksjonen.

Hva er konsekvensene av løsningen som forsker H og forsker L velger?

Hva ville du gjort hvis du var forsker H eller professor L?

- Hva sier internasjonale avtaler som for eksempel Vancouver-deklarasjonen?
- Hva sier nasjonale forskningsetiske retningslinjer om tema?
- Alternativer bør diskuteres i prosjektgruppe eller kollegium

9 Selge velkjent viten om igjen som forskning – gjensalg

Leder A. Så du oppslaget fra Regjeringens møte i går?

Forsker B. At de skal øke forskningsinnsatsen på «vårt område»? Jeg registrerte det, og synes det er unødvendig å binde opp så mye penger på problemstillinger som er mer enn tilstrekkelig vitenskapelig dokumentert for lenge siden.

Leder A. Nå må ikke du være vanskelig igjen. Ser du ikke mulighetene? Vi må jo posisjonere oss for å få tak i mest mulig av disse pengene. Kan ikke du ta med deg forskerne C, D og E og utarbeide en skisse, beskrive alle tenkelige problemstillinger som kan være relevante? At vi vet det meste om dette fra før, er det ikke mange som vet. I hvert fall ikke i politiske kretser. Vi «løser» raskt de problemene Regjeringen har satt opp, og bruker det meste av pengene til å forske på viktigere og med interessante problemstillinger.

Forsker B. Personlig synes jeg forslaget ditt er meget godt! I hvert fall hvis jeg kan få bruke en del meste av pengene på å dokumentere at Forsker N, ved Det andre Instituttet, tar feil med hensyn til forekomster av viktigsoppen i Urkedalen. Jeg var der i fjor, og kunne ikke se en eneste sopp!

Leder A. Storartet! Sett i gang med å få laget en god skisse opp mot Regjeringens bestilling. Vi får helt sikker pengene, men for sikkerhets skyld skal jeg ringe til Statssekretær L og si fra at vi tar oppdraget helt alene. Når pengene er på plass skal vi absolutt ta rotta på Forsker N. Vi må bare holde kjeft om de fire tafatte eksemplarene av viktigsoppen som forsker M fant litt i utkanten av feltet i Urkedalen.

Forsker B. Både C og E vil være ivrige etter å få oppdraget fra Regjeringen. De er unge, og vet ikke så veldig mye om de resultatene vi allerede har identifisert. For dem er feltet faktisk ganske nytt. Det er verre med forsker D. Hun er meget oppegående, faglig dyktig, og kjenner tidligere resultater inngående. Hun er dessuten oftest vanskelig, og har en oppfatning av integritet og ærlighet som begrenset handlingsrommet i denne saken.

Leder A. (Ivrig) Ja, men, forsker D har mast på meg om å få finansiert undersøkelsene av feltene i Mumleåsen. Si at hun også får finansiering fra Regjeringens oppdrag. Vi bare legger på et par millioner i budsjettet. Og dette blir hennes eneste mulighet til å få gjort arbeidet i Mumleåsen...

Forsker B. (Skeptisk) Det kan kanskje gå, men jeg synes dette er risikabelt..... En ting er å hente inn penger for å studere problemstillinger som ikke lenger er problemstillinger. Et annet problem er ikke å bruke pengene til det avtalte formålet i det hele tatt. Bare bruke noen timer på å hente frem våre tidligere, veldokumenterte resultater. Og så bruke pengene på noe helt annet? Å få finansiert de livsviktige arbeidene i Urkedalen holder for meg. Å få D lojalt med tror jeg ikke er like lett. Sjansen for at hun sladrer er veldig stor! Hva gjør vi da?

Leder A. Da får jeg bruke arbeidsgivers styringsrett! I verste fall får vi bare tørke ut D finansielt. Hun får være lojal til instituttet, eller finne seg noe annet å gjøre...

Hva bør forsker B gjøre?

- Her er ingen forslag til løsning, alternativer bør diskuteres i prosjektgruppe eller kollegium -

10 Misbruk av forskertittel

Programleder A (NRK): Hallo, er det forsker F ved Allviterinstituttet?

Forsker F: Ja, hallo, her er jeg...

Programleder A: Du, vi holder på med denne saken om skumle forhold i Bortistan. Jeg så på Tryneboken din at du er opptatt av, og har synspunkter på forholdene i Bortistan. Også blogginnleggene dine virker veldig kompetente, og jeg vil gjerne at du blir med i dagsnytt 18 og deler din store kompetanse med oss.

Forsker F: Klart jeg kan gjøre det. Selv om jeg egentlig ikke forsker på Bortistan følger jeg med på nettet, videreformidler og har klare oppfatninger av forholdene der.

Programleder A og forsker F avklarer de praktiske forholdene rundt deltagelsen i Dagsnytt 18.

Forsker F deltar i studiodebatten, forfekter sine synspunkter på en overbevisende måte. Forsker Y, en beskjeden og forsiktig forsker ved Det mindre instituttet, følger sendingen og synes mye som forsker B sier og mener ikke er helt i samsvar med den internasjonale litteraturen på området. Han sjekker derfor forsker Bs publikasjoner på Cristin. Det viser seg at forsker F praktisk talt ikke har publisert noe som helst.

Hva tenker du om forsker Fs håndtering, ev hva burde han gjøre annerledes?

Hvordan bør forsker B reagere, hva bør han gjøre?

- Hva sier nasjonale forskningsetiske retningslinjer om dette?
- Handler dette om forskningsetikk eller om mediestrategi, eller begge deler?
- Alternativer bør diskuteres i prosjektgruppe eller kollegium

11 Misbruk av forskertittel og -autoritet

Forsker K: Jeg så deg på Dagsnytt 18 i går. Må virkelig si at du opptrådte med overbevisning!

Forsker F: Det er nok nødvendig å snakke tydelig og overbevisende når det er viktige budskap som skal frem. Jeg hadde litt flaks som ble invitert, men det var nok innlegget mitt på Tryneboken som gjorde susen! Alle som kjenner meg vet at jeg er veldig sikker på at politikken ovenfor Bortistan er helt feilslått.

Forsker K: Men av det jeg har lest av forskningsbeskrivelser fra Bortistan er faktisk Regjeringens politikk veldig hensiktsmessig. Det er vel ikke grunnlag for å si at det er eneste riktige politikk, men dine synspunkter er det ikke lett å begrunne vitenskapelig.

Forsker F: I enkelte tilfeller helliger målet middelet, så absolutt. Broren til en venn av konen min var i Bortistan for et par år siden, og det han forteller gir et helt annet bilde av forholdene enn slik Regjeringen legger til grunn. Han så faktisk at myndighetspersoner brukte norske penger til å undertrykke en kvinne i nabolaget. Faktisk så han minst et slikt tilfelle til! Bedre bevis for feilslått politikk får vi ikke fra de forskerne som beskriver forholdene. De er helt i lommen til utenriksdepartementet, som betaler forskningen deres.

Forsker K: Du burde vel legge vel så mye vekt på de vitenskapelig baserte beskrivelsene som på en tilfeldig persons historie?

Forsker F: Absolutt ikke, siden broren til min kones venn virkelig var der, og så det han så! Og hans observasjoner stemmer jo med virkeligheten i hele landet, på alle politikkområdene! Jeg har alltid vært sikker på at det er slik, og med de bevisene som jeg fikk fra broren til min kones venn, er realitetene klare. Og jeg er da forpliktet til å fortelle om virkeligheten, selv om den kanskje ikke er slik den blir beskrevet av forskere som er betalt av UD?

Hva tenker du om forsker Fs håndtering, ev hva burde han gjøre annerledes?

Hvordan bør forsker B reagere, hva bør han gjøre?

- Hva sier nasjonale forskningsetiske retningslinjer om dette?
- Handler dette om forskningsetikk eller om mediestrategi, eller begge deler?
- Alternativer bør diskuteres i prosjektgruppe eller kollegium

12 Royalties av salg fra industripartner eller nøytralitet i marked

Bakgrunn

Vårt Institutt har utviklet et produkt sammen med en industripartner. Industripartneren har inngått samarbeid med en produsent i Tyskland og produktet er nå på markedet. Vårt Institutt har en royalty avtale med Industripartner som gir to av instituttets forskere en viss prosent av salget.

Industripartner har en konkurrent, som også selger tilsvarende produkt via leverandør i Norge. Vårt Institutt har avtale med Industripartner om at en kan jobbe med konkurrerende produkter i prosjekter, men kan ikke bidra til videreutvikling av andres produkt – dette gjør Vårt Institutt kun sammen med Industripartner.

Dialog:

Leder: Vi har blitt kontaktet av kunder som ønsker å prøve ut det nye produktet som vi har utviklet sammen. Jeg mener vi er forpliktet til å være mest mulig nøytral og oppgi begge leverandørene for utprøving, slik at kunden kan velge hvilket produkt de ønsker å teste ut.

Forsker A: Industripartner har gitt tydelig melding om at han forventer at vi promoterer vårt felles produkt, som vi sammen har utviklet. Vi har felles interesser av at dette blir tatt i bruk i markedet, både gjennom royalties til instituttet og til oss forskerne, og for å gjøre instituttet kjent.

Leder: Det er klart at både instituttet og du har økonomiske fordeler av økt salg av produktet fra Industripartner, men omdømmet til instituttet – og ditt som forsker – vil svekkes hvis vi blir oppfattet å ikke opptre nøytralt, men være tett knyttet til en markedsaktør. Det er ikke forenlig med forskningsinstituttets verdier. Det igjen vil redusere instituttets mulighet for oppdrag eller samarbeidsprosjekt med andre industrielle samarbeidsparter.

Hva skal leder gjøre?

1. Informere andre kunder/oppdragsgivere om alle mulighetene i markedet og opptre så nøytralt som mulig. Ikke la institutt og forskere «styres» av egne muligheter for inntekter eller forsøk på styring fra en industripartner. Informere åpent om royalty avtale både internt og eksternt.
2. Informere åpent om royalty avtale med Industripartner både internt og eksternt. anbefale Industripartners produkt, samtidig som en informerer tydelig internt og eksternt at her opptre en ikke som forskningsaktør, men som industriaktør.
3. Informere aktivt egne ansatte om instituttets policy ved spørsmål om eierskap til oppfinnelser. Etablere klare retningslinjer og prosedyrer for hvordan håndtere eierskap/IPR på individnivå. Det reduserer risikoen for intern misunnelse og uenighet om kompensasjon, hvem som bidro til utviklingen osv.

13 Ivareta instituttets IPR eller ivareta relasjon til kommersiell aktør

Leder A: Forsker A har, i samarbeid med Industripartner, utviklet et produkt som de tror er kommersialiserbart. Jeg er usikker på hvordan vi skal ivareta instituttets IPR-rettigheter.

Leder B: Er du bekymret for å bli knyttet for tett opp mot Industripartner og deres produkt?

Leder A: Ja, her vil det sannsynligvis utvikles et marked med flere produkter og produsenter, som kan være potensielle oppdragsgivere og partnere. Jeg er redd for at vi ekskluderer instituttet fra samarbeid med spennende industripartnere. Jeg vurderer å si fra oss alle rettigheter til produktet og dermed være helt nøytrale i fortsettelsen. Det er det enkleste.

Leder B: Det ville vel være for ille, å gi fra seg alle rettigheter fra det dere har forsket fram til en kommersiell aktør? Skal ikke instituttet og forskeren sitte igjen med noe av verdien, mens Industripartner høster alt?

Leder A: Jo, det er for ille, men -. Vi har prøvd royalty avtale tidligere, slik at både instituttet og den enkelte forsker får royalties ved salg. Det er vanskelig både for omdømme og tillit fra andre industriaktører, og det er krevende internt i forhold til hvem som har bidratt i utviklingen osv. Jeg tror vi må finne en annen løsning, og da er det kanskje enklere å ha vårt på det tørre ved å gi fra oss alle rettigheter?

Leder B: Hva med å prøve å få Industripartner til å betale for bidraget fra forskerne "up front"? Da vil instituttet og forskerne være helt uavhengig? Industripartner vil kanskje være forsiktig med prissetting før produktet er testet i markedet, men en vil i alle fall kunne få noe kompensasjon, både instituttet og forskeren.

Leder A: Ja, det kan være en mulighet. Men det vil være krevende å få Industripartner til å kompensere noe som betyr noe. Jeg er redd vi vil bruke mye tid og advokatressurser uten å være garantert å få til den løsningen. Jeg er usikker...

Hva skal leder A gjøre?

1. Sikre at Industripartner betaler skikkelig for forskningsoppdraget ved utvikling av produktet, og avstå fra IPR-rettigheter knyttet til produktet.
2. Inngå avtale om en økonomisk kompensasjon for bidraget til produktet «up front». Dette er den ideelle løsningen, fordi instituttet og forskerne da vil være helt uavhengig. Det å få en forsvarlig kompensasjon på forhånd, før produsenten vet hva salgsinntektene er, er imidlertid krevende og kanskje urealistisk. Instituttet vil nok bruke svært mye tid og advokatressurser på å forsøke å få til den løsningen.

14 Fare for liv og informanternes rett til konfidensialitet

Vårt Institutt gjør et forskningsprosjekt på unge voksne med minoritetsbakgrunn som har brutt med familiene sine. Forskeren bruker kvalitativ metode og gjør dybdeintervju med informantene. I et intervju går informantens fortelling om tidligere motgang over til å bli inngående private betraktninger om vanskeligheter i livet her og nå, også om konkrete suicidale planer. Fra selvmordsforskning vet vi at alvorlighetsgraden er høy når personen har tenkt ut metoder for hvordan man skal ende sitt liv. Forskeren får bekreftet at informanten går i terapi og har snakket med terapeuten sin om det, men tør ikke slippe taket i frykt for at hun er den eneste som vet om selvmordsplanene. Forskeren rådfører seg med forskerkolleger, kompetansesenter og andre, og får forskjellige råd fra alle.

Hva bør forskeren gjøre?

- Hvordan bør forskeren håndtere informasjonen hun har?
- Skal hun stole på at informanten har fortalt andre at hun ikke ønsker å leve og ikke foreta seg mer?
- Skal hun informere oppdragsgiver og la denne avgjøre hvordan håndtere informasjonen, eller er dette et forskningsetisk tema som forskeren og –instituttet skal håndtere?
- Skal hun ringe informanten og be om lov til å videreformidle informasjonen til en tredjepart som kjenner vedkommende?
- Ev hvordan kan forskeren ivareta kvinnens rett til konfidensialitet, og samtidig få videreformidlet sin bekymring for selvmord?

15 Forskeren oppdager følsomme forhold som ligger utenfor et evalueringsmandat

Bakgrunn

SkatteFUNN-ordningen gir bedrifter som utfører FoU skattefradrag med 18 % av kostnadene og 20 % hvis det er en SMB som står for prosjektet. Provenytapet for staten blir i 2016 om lag 3 milliarder kroner. EU krever at slike ordninger skal evalueres med tanke på om de fører til økt forskning, og om denne forskningen er lønnsom. Siste gang SkatteFUNN var gjenstand for en bred evaluering var i 2007 av SSB, og nå skal den vurderes igjen. Næringslivet er utrolig positiv til ordningen. Ansvarlige politikere er selvsagt opptatt av om dette er vel anvendte penger. Det er Vårt Institutt som har fått evalueringsoppdraget.

Dialog:

A: Som prosjektmedarbeider har jeg oppdaget noe rart, som ligger utenfor oppdraget: Tallene for forskningen bedriftene oppgir for å få SkatteFUNN fradrag stemmer overhodet ikke med det jeg ser i regnskapene deres eller når de rapporterer hvor mye de forsker til SSB i sine statistikkoppgaver. Her er det noe som ikke stemmer.

B: Som prosjektleder må jeg be deg om ikke å bruke timer på spørsmål som ligger utenfor evalueringsoppdraget.

A: Jeg jeg forstår jo det, og de økonomiske rammene for prosjektet er trange. Men her er det store muligheter enten for fusk med SkatteFUNN, eller at FoU-statistikken, som en del av næringspolitikken bygger, er misvisende.

B: Ærlig talt. Vi vet at det slurves mye når det gis statistiske opplysninger. De som har greie på dette mener at det foregår underrapportering, uten at bedriftene har noen fordel av dette. Så manglende samsvar mellom FoU-statistikken og SkatteFUNN-kravene er ikke noe tegn på skattesnusk. Og det er da ikke vår rolle å peke på at det er feil i SSBs statistikk.

A: Men det er noe mer her. Jeg snakket med min svigerinne som jobber i Skattedirektoratet. Og hun kunne fortelle at de ikke anser det som sin oppgave å kontrollere hvorvidt SkatteFUNN-reglene blir praktisert riktig, eller om bedriftene krever mer fradrag enn de har krav på etter reglene. Dette er en sak for forskningsmyndighetene sier hun. Så her har vi en ordning hvor tallene ikke stemmer, og hvor det offentlige gir ut nærmere kroner tre milliarder i året så å si uten kontroll.

B: Dette må vi holde oss langt unna! Kommer vi med synspunkter utenfor evalueringsmandatet som rokker ved hele SkatteFUNN-ordningen og forvaltningen av den, kommer vi til å få Finansdepartementet, Skattedirektoratet, SSB og NHO på nakken. De er jo våre viktigste oppdragsgivere. Finansdepartementet får selv ta ansvar for evalueringsmandatet. Vi skal holde oss til det vi er bedt om, verken mer eller mindre. Dette bør vi ikke nevne for instituttleder, for hun har for mye på sine skuldre fra før av

Hva bør forsker A gjøre?

1. Slutte å bekymre seg og holde seg til sitt prosjekt?
2. Gå bak ryggen til B og ta problemstillingen opp med instituttleder?
3. Skrive en artikkel om spørsmålene?
4. Henvende seg til SSB og Skattedirektoratet bak ryggen på B for å diskutere spørsmålet?
5. Henvende seg til en rettskaffen studiekamerat som nå jobber i t Finansdepartementet, og under hånden foreslå at Vårt Institutt får et utvidet evalueringsmandat?